

Minoritatea unei minorități. Românii din Secuime

Ferenc POZSONY

În lucrarea mea voi prezenta cultura populară tradițională a românilor din secuime. Această populație, comunitate, mai ales după 1989, este destul de frecvent în centrul massmediei, dar este prezentă și în viața politică, socială, confesională din România. În discursurile postdecembriste zona și problematica ei a fost denumită HARCOV (**H**arghita – **C**ovasna).

Terra Sicularum, Ținutul Secuiesc, împreună cu Pământul Crăiesc al sașilor, în epoca medievală a avut o autonomie specifică aproape până în anul 1867. Ca și teritoriul sașilor, secuimea a fost împărțită în scaune, zone administrative interioare: Mureș, Odorheiu, Ciuc, Trei Scaune și Arieș. Structurile sociale, instituțiile specifice ale acestei autonomii, drepturile și îndatoririle bine codificate în scris ale comunităților locale, au contribuit la faptul, că în centrul geografic al României și astăzi găsim o enclavă, majoritară maghiară.

Structura demografică și etnică a ținuturilor autonome secuiești s-a schimbat în mod continuu în ultimele secole. Primele recensământe mai exacte au fost realizate în secolul al XVIII-lea. Numai în Trei Scaune, teritoriul actualului județ Covasna, în anul 1750 au fost înregistrate de administrația austriacă 4.107 (13,23%), iar în anul 1762 în total 6.852 de persoane aparținând de religia ortodoxă sau greco-catolică. În timpul primului recensământ general și oficial (1850) în Trei Scaune (județul Covasna) au trăit în total 15.317 (14,44%) de persoane de religie ortodoxă și greco-catolică.¹

Pe teritoriul județelor Covasna, Harghita și Mureș populația maghiară și astăzi este majoritară. Proporția românilor din aceste județe s-a schimbat continuu în ultimul secol:

Județul	1910	1930	1966	1992	2002
Covasna	11,50%	16,50%	19,10%	23,40%	23,28%
Harghita	6,10%	9,00%	11,80%	14,00%	14,06%
Mureș	39,00%	43,60%	49,10%	52,10%	53,26%

După datele recensământelor oficiale², în ultimii 150 de ani prezența românilor s-a restructurat în primul rând în orașele din aceste zone:

Orașul	1850	1880	1910	1930	1966	1992	2002
Cristuru Secuiesc	5,02%	1,52%	0,63%	6,36%	2,50%	2,44%	2,27%
Odorheiu Secuiesc	2,44%	0,75%	1,03%	9,52%	4,44%	2,12%	2,91%

¹ Pál 1999. 67-68.

² Varga E. 1998.

Baraolt	7,20%	0,93%	0,23%	1,60%	3,16%	3,24%	3,10%
Târgu Secuiesc	0,42%	0,33%	0,74%	3,42%	4,15%	7,93%	7,81%
Gheorgheni	1,65%	0,32%	1,74%	4,39%	6,45%	10,52%	10,79%
Miercurea Ciuc	0,68%	0,24%	0,57%	7,89%	7,04%	16,21%	17,30%
Sfântu Gheorghe	12,61%	0,49%	0,64%	17,12%	11,56%	23,48%	23,03%
Covasna	16,78%	13,04%	18,2%	23,60%	24,82%	31,76%	32,30%
Târgu Mureș	13,53%	9,28%	6,70%	24,60%	30,00%	46,30%	50,34%

În tabelul prezentat observăm că populația românească în reședințe de județ (Tg. Mureș, Sfântu-Gheorghe, Miercurea Ciuc) aproape s-a dublat după colectivizarea din 1962, cât și după constituirea județelor din 1968.

Zone omogene românești, pe teritoriul celor trei județe, s-au format în primul rând în jurul orașului Întorsura Buzăului (jud. Covasna) și în zona muntoasă de lângă râul Mureș (zona Topliței și Ghiurghiului).

Sate majoritare românești găsim astăzi și în alte zone (ex. Voșlobeni din jud. Harghita) înconjurate de localități secuiești. Totodată și numărul localităților mixte este însemnat (ex. Zăbala din jud. Covasna). Nu în ultimul rând populația românească trăiește în minoritate în foarte multe localități, unde nu constituie nici 20% (ex. Sântimbru din județul Harghita) din totalul populației.

Structura etnică a localității Voșlobeni (Harghita), între 1850-2002, s-a schimbat vizibil:

Anul	Total locuitori	Români	Maghiari	Alte etnii
1850	756	746 (98,67%)	7	3
11880	729	669	23	37
1910	940	803	110	27
1930	2.017	1.445	552	20
1966	2.297	1.454	842	1
1992	2.053	1.273	778	2
2002	2.056	1.225 (59,58%)	807	24

Structura etnică a localității Zăbala (Covasna), mixtă din punct de vedere etnic, între anii 1850-2002 s-a schimbat în felul următor:

Anul	Total locuitori	Români	Maghiari	Alte etnii
1850	4.218	170 (4,035%)	3.948	100
1880	4.670	218	4.257	195
1910	5.810	463	5.220	127
1930	5.448	599	4.750	99
1966	5.563	881	4.674	8
1992	4.925	938	3.982	5
2002	4.814	906 (18,825%)	3.685	223

Structura etnică a satului Sântimbru (județul Harghita), situat într-un mediu romano-catolic omogen, nu s-a schimbat mai accentuat între anii 1850-1992:

Anul	Total locuitori	Români	Maghiari	Alte etnii
1850	1.960	11	1.917	32
1880	1.693	1	1.623	69
1910	1.788	1	1.782	5
1930	1.762	1	1760	1
1966	2.233	9	2.224	0
1992	2.086	6	2.080	0

În localitățile secuiești, unde numai câteva familii sau persoane românești au trăit, s-a desfășurat în multe cazuri asimilarea culturală, familială, lingvistică, confesională și etnică a lor.

În lucrarea noastră vom prezenta în primul rând rolul și structura culturii populare tradiționale în cadrul comunităților românești din Secuime.

Studiile legate de cultura minorităților, din insulele etnice, culturale și lingvistice europene, din perioada interbelică, au accentuat că în structura culturii acestor comunități găsim de obicei trei straturi mai importante:

1. elementele arhaice, 2. elementele interne, 3. elementele adaptate din mediul etnic înconjurător.³

În mijlocul comunităților secuiești, românii au conservat o cultură populară mai arhaică decât mediul lor majoritar, sau din alte zone etnografice românești. Astfel, obiceiurile de trecere, legate de naștere, botez, logodnă, nuntă și de înmormântare, până în zilele noastre au păstrat foarte multe elemente arhaice. De exemplu, în comunitatea românească din Zăbala (Covasna), nuntașii care pornesc călare către casa miresei organizează și astăzi întrecere pe ulițele satului. Totodată, în satele din Secuime s-a păstrat bărbieritul mirelui, iar în a treia zi de nuntă se organizează parodia ritualului, cu mascați, cu car împodobit, tras de măgar etc. În fruntea cortegiului funerar al tânărului decedat, pe lângă crucea din lemn, este purtată și o creangă mai mare dintr-un măr, împodobită cu fructe, elemente gastronomice rituale. Peste sicriul decedatului, după ce preotul ortodox părăsește ograda, sunt organizate ritualuri arhaice. De obicei tocmai atunci sunt înmânate animale de jertfă (miel, cocoș, găină), lumânări sfințite, colace, ștergare etc.

În cultura românilor din secuime, pe lângă elementele arhaice, găsim și foarte multe elemente specifice locale, care s-au dezvoltat în mod independent. Aceste elemente, de obicei, sunt legate de mediul lor natural, geografic local, de resursele specifice din zonă. De exemplu, oierii din Zăbala, trăind la poalele dinspre apus ale Munții Vrancei, adaptându-se la contextul ecologic local, au perpetuat un păstorit specific *alpwirtschaft*.⁴ Astfel, din toamnă până-n primăvară turmele sunt ținute în satele din văile munților, iar după 23 aprilie de obicei se urcă pe platourile montane, pe creasta Zârnei, Lăcăuțului sau Gorului.

Famiiliile românilor, conviețuind de secole cu secuii, au foarte multe informații despre cultura vecinilor. Mai ales în satele mixte, viața socială, economică, cotidiană le oferă multe situații când stabilesc contacte personale cu maghiarii din localitate. Pentru

³ Weber-Kellermann 1959.

⁴ Földes 1982.

că în satele din secuime s-a format și s-a perpetuat o distribuire fină a muncii, românii de obicei au invitat specialiști, meseriași (croitori, dulgheri, fierari, tâmplari etc.) maghiari pentru diferite munci și evenimente.

Totodată, vecinii români, de obicei, sunt invitați la evenimentele familiale (botez, nuntă) mai importante, dar participă neinvitați la înmormântările apropiaților. În cadrul acestor evenimente familiale ei cunosc mai de aproape gastronomia specifică, folclorul muzical, coreografic al maghiarilor. În ținuturile secuiești arhitectura tradițională, designul interioarelor, gastronomia populară s-au îmbogățit treptat cu foarte multe elemente adaptate de la vecini, specialiștii maghiari.

Conviețuirea cotidiană firească este reprezentată și de bilingvismul comunităților. Românii, care au trăit în satele mixte, sau în localități majoritare secuiești, cunosc foarte bine dialectul local secuiesc. Maghiarii, în aceste sate, aproape până în anul 1968, cunoșteau într-o măsură mai mică limba vecinilor români.

Contactele cotidiene firești au contribuit și la împrumutul elementelor românești de către comunitățile secuiești. Astfel maghiarii au preluat multe tradiții legate în primul rând de păstorit, sau legate de gastronomia românească. Astfel secuii abia în ultimele decenii au adaptat ciorbele (de perișoare) și preparatele de mămăligă, specifice românilor.

Menționăm că maghiarii de multe ori și astăzi se adresează specialiștilor români (călugări, preoți ortodocși) pentru servicii rituale sau magice specifice, legate de vindecarea bolnavilor, de pedepsirea hoților, alungarea spiritelor rele, sau de sfințirea caselor, grajdurilor, animalelor, apei etc.

Modernizarea strategiei și a modului de viață s-a produs mai rapid la românii care au conviețuit pe lângă/sau împreună cu comunitățile secuiești protestante.

În perioada constituirii națiunii moderne și a culturii naționale, cele mai multe elemente tradiționale, specifice tocmai românilor din secuime, s-au etnicizat rapid, au căpătat sensuri și funcții simbolice. Astfel portul tradițional de sărbătoare a devenit *port național* la sfârșitul secolului al XIX-lea. Spre deosebire de secui, românii din zonă de obicei poartă vestă, pantaloni, căciulă maro, pe când maghiarii preferă căciula și vesta neagră. Gardurile și casele românilor în general au un colorit de toamnă (maro), pe când secuii și astăzi preferă în general culoarea verde. Aceste elemente cotidiene au contribuit treptat la reprezentarea identității, totodată au un rol important și în actul de identificare a etniei.

Trăind într-un mediu confesional, majoritar romano-catolic și protestant, biserica ortodoxă și cea greco catolică întotdeauna au avut o importanță accentuată în viața lor spirituală, comunitară, în constituirea și reprezentarea identității etnice, naționale. Documentele istorice ne semnalează că, deja în secolul XVIII-lea, preoții s-au ocupat de școlarizarea copiilor în parohia locală. Astfel biserica proprie a fost și este de fapt nu numai un obiectiv, perimetru sacru, ci și locul reprezentării, trăirii colective a identității românești. Nuntașii români din Zăbala, după ritualul religios, participă la o horă mare în fața bisericii. Astfel evenimentul familial, religios contribuie la reprezentarea identității etnice.

Începând din secolul al XVIII-lea, bisericile din lemn, mai târziu din cărămidă, reprezentau spre exterior, spre secui, existența comunității românești într-o localitate. Totodată, obiectivele sacrale mai mici (cruci de lemn cu Iisus din placă pictată, troițe etc.) pe lângă funcțiile lor sacre, au contribuit și la reprezentarea identității etnice,

culturale sau confesionale. Este interesant că aceste reprezentări religioase aproape până la mijlocul secolului al XX-lea au rămas singurele obiective materiale, simbolice ale prezenței românești din secuime. În perioada 1940-1944 și obiectele sacrele au suferit, în multe localități au fost deteriorate sau distruse.

După al doilea război mondial reprezentările românești au apărut în primul rând în orașele din zonă. În perioada 1965-1972 în mod conștient au fost amplasate cu perechea lor maghiară (Bălcescu cu Gábor Áron, Bălcescu cu Petőfi Sándor). În „epoca de aur” au fost construite mai ales obiective legate de personalități din alte zone (Oltenia, Munții Apuseni). După evenimentele din 1989 s-a schimbat radical rolul puterii centrale în viața culturală, și astfel au fost amplasate deja monumente sau busturi legate numai de cultura și istoria locală ale românilor din zonă. Aceste reprezentări simbolice au fost ridicate nu numai în orașe, ci și în sate.

Conflicte dintre comunitatea românească și maghiară din secuime au fost puține. Desigur, în astfel de zone mixte, rivalizarea cotidiană sau simbolică este firească, dar simbioza și complementarismul din viața economică cotidiană au contribuit, în mod permanent, la stabilizarea relațiilor interetnice. Astfel, nici o comunitate nu a pregătit nimicirea totală a celuilalt. Conflictele etnicizate s-au produs tocmai atunci când resursele materiale sau simbolice au fost reâmpărțite: 1848, 1916-1918, 1940, 1944, 1968, 1989-1990.

În perioada postdecembristă, timp de un deceniu, am asistat la o competiție simbolică în această zonă. Astăzi observăm mai ales o întrecere vizibilă în primul rând în constituirea capitalului economic. Problema HAR-COV și în viitor va fi folosită în construirea și mărirea capitalului politic, electoral – de către ambele etnii. După părerea mea, numai comunicarea locală, firească, dintre secuii majoritari și românii minoritari va contribui la echilibrul etnic din zonă și din România.

În încheiere, aș vrea să semnalez că, pe plan cultural și mental, această coabitare româno-secuiască a contribuit la constituirea unui model specific de conviețuire.⁵ Iar rezultatul acestui fapt este vizibil și în cultura populară tradițională a ambelor etnii. Deci structura culturii populare a comunităților etnice din secuime este mai bogată, mai diversificată tocmai datorită contextului etnic specific al zonei.

Bibliografie

- FÖLDES László, 1982. A vándorló Erdély. Történeti-néprajzi vizsgálatok az Erdély-Havasalföld közötti transhumance-ról. *Ethnographia* 3. 354-389.
- PÁL Judit, 1999. A románok háromszéki betelepülésének néhány kérdése (1614-1850). In: Bárdi Nándor – Hermann Gusztáv Mihály (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székellyöldi románság történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 25-97.
- POZSONY Ferenc – ANGHEL Remus Gabriel, 1999. Modele de conviețuire în Ardeal. Zăbala. Asociația Etnografică Kriza Janos. Cluj.
- VARGA E. Árpád, 1998. Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből. *Tanulmányok*. Püski Kiadó. Budapest.
- WEBER-KELLERMANN, Ingeborg, 1959. Zur Frage der interethnischen Beziehungen in der Sprachinselvölkskunde. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 62. 19-47.

⁵ Pozsony – Anghel 1999.

Romanian Community in Székely Land

In our paper we present the ethnical, cultural and social context of Romanians in Székely land, in Covasna and Harghita county. This region is situated in the geographical center of Romania, where Romanian communities live together with Székely majority. The folk culture of Romanians from this region has preserved many archaic elements. In the modern period this traditional culture has acquired many symbolical meanings, representing the ethnical and national identity of the community. This paper presents models of co-existence of the Székely majority and Romanian minority in East-Transylvanian villages.

*Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
România*